

PERPAUS KAUSALAK:

PERU ABARKA eta LABORANTZAKO LIBURUA

Arrasate, 1979-XII-22

Rikardo Badiola

Lan eskema

A.—Perpauk edo esaldi kausalei buruzko azalpen bat:

- 1.—Autore batzuren testigantza
- 2.—Axularren kasua
- 3.—Egun erabiltzen dena
- 4.—Kausalei buruzko alokuzio batzu
- 5.—Adibide batzu
- 6.—Perpauk hauetako izen sintagma.

B.—*Peru Abarka* Liburuan agertzen diren kausale moetak. Adibideak. Oharrak.

C.—*Laborantzako liburua*. Kausale moetak. Adibideak. Oharrak.

D.—Azken xehetasun batzu.

A. PERPAUS KAUSALAK

1.—Perpauk hauek esaldi nagusiaren kausa, errazoia eta karia azaltzen dute.

Honela ikusi ahal dugu hurrengo esaerotan:

— “Zeren baskoak baitira abil”. Etxepare Bernat: *Lin-*

guae Vasconum Primitiae, 1445 (1). Txertoa Argitaletxo, Donostia, 1968, 20. Orrialdea.

– “Zergatik baitiozu, Salbatzailea ekhartzen”. Etxeberri Ziburukoa: *Noelak*, 54. Orrialdea.

– “Ezin daiteke ni zuekaz aztutea, zerren neure eskuetan beti zarabildezan”. Añibarro: *Kurutze Santuaren*, 35. Orrialdea.

– “Erdera berba egin biarko dogu, zergaitik euskaria iya aztu da”. Balentin Berriotxo donea, gutunak. *Anaitasuna* aldizkaria, 1958, Iraila, 52. alea.

Zenbait Alokuzio

1.—“(e)lako, (e)lakotz: “Entzun duelako adierazi du” “zeren — bait-”: “Gazteok etxerantz datoz zeren euria baita” (2).

2.—“-naz gero, -naz geroz edo -naz geroztik”:

– Mendebaleko euskalkietan. “-n zkero, -n ezkeroz”.

3.—“-n ezkeroztik”: “Segurantzarik eztugunez geroztik”.

4.—“Halaz eta ... -naz geroztik”: “Ordenatu zuen ezen halaz eta legearen arauz ... zeitzanaz geroztik ...” Axular: *Gero* 231. Orrialdea.

Zenbait adibide

1.—Gaur egun, Perpaus Kausalak adierazteko hurrengo bi moetak gelditu zaizkigu, gehienbat:

(1) a) Iparraldeko hizlari eta idazleek pittin-pautean erabiltzen dute, egun ere: “zeren eta... bait”.

b) *Alabaina* konektagailuak bai Gipuzkoan eta bai Bizakaian kausal kutsua du, baina Iparraldean azalpenezkoa edo esplikatioboarena.

(2) “-(e) lako eta “-(e) lakotz konektagailuak ez ditu inoiz ere erabiltzen Axularrek, Tartasek behin bere *Ontsa hiltzeko bidia* liburuan. Axularrek ia beti *zeren*: hots, *zer + en* genitibo posesiboa eta inoiz ez “-(e)lako, “-(e)lakotz”. Joannes Leizarra idazleak, askotan.

1. Egindako galderei erantzuna ematea nahi diegunean -“(e)lako” eta -“(e)lakotz” konektagai-luak erabiltzen ditugu, hots:
  - Irakurketa hau, Jonek, gu etorri garelako egin du.
- 2.–Zeharkako erantzun bat eman nahi dugunean, alegia:
  - a) “zeren – bait – (3)
  - b) “... eta”.
  - Goazen lanera zeren ordua da eta; edo goazen beharrera ordua da eta.
  - “Ezin entzun neike eguerditik gaberarte lan egin biar izaten *dot eta*”, Altube Sebero, *Erderismos*, 213. orrialdean.

Perpaua hauetako izen sintagma

“Esanak esan, *-elako* atzizkia daraman perpaua, gehienetan, ez zaigu izen sintagmaren barruan agertzen, *aditz sintagmaren* barruan baizik. Gehienetan, esan nahi da, *-elako* atzizkia duen perpaua, *aditzlaguna* izango da” (4).

– “Horregatik, bigarren perpauan, *aditzlaguna* dugu eta lehenengo perpaua txertatzen badugu, *aditzlagun* honen ordean, badirudi txertatutako perpaua hori ere *aditzlaguna* izango dugula. Horretaz, *diru guztia galdu dudalako* (= *diru guztia galdu dut +elako aditzlaguna* izango litzateke. *Aditzlagun honek zergatik* galderari erantzun baitio, *balio kausala* du: kausazkoa dela esango dugu” (5).

---

(3) a) “Zeren – bait”- gehien batetan Iparraldean erabiltzen da eta bestea Hegoaldean, batez ere, Bizkaian. Baina, egun, idazterakoan lehenak bigarrenari tokia kentzen dihardu.
 b) “-(e)lako erlazio edo konektagailua daraman perpaua, *aditzlaguna* da eta beronen esannahia kausazkoa, adibidez:
 Lan neketsua egin dutelako poz pozik ikusten ditugu.

(4) Patxi Goenaga: *Gramatika bideetan*. Erein. Donostia, 1978. 234. orrialdea.

(5) O. C. 235. orrialdea.

— “Zeren joera bezala behintzat, badirudi, *-elako* atzizkia daraman perpauk honek aditzaren aurrean joan behar duela, hots: galdegaia izan behar duela.

Dena dela, argi dago, *-elako* erlazio atzizkia daraman perpauk hau *aditzlaguna* dugu eta bere esanahia kausazkoa da” (6).

Sarrera gisara

Denok jakingo duzue, orain dela hogeitun urte, hots, 1959-XI-6 eta 7an, Euskaltzaindiak Juan Antonio Mogel idazleari omenaldi bat eskaini zion, Eibarren, *Euskaltzaleen Bilzarra* delakoaren izenean (1).

Nik hemen gogora-araziko dizuet, bakar bakarrik, orduan Juan San Martin jaunak, Euskaltzaindiko *euskera* aldizkarian idatzi zuena:

“...Mogel-engan naikoa ikasbide dugu, bere gaiak, antzianakoak izanik ere, oraindik irakurgarri ditugu. Zergatik? Berak ongi aditu zitualako euskeraren oiartzunak, ta orregatik jo zuen jatortasunaren garbizaletasunera, ta oraindik gaur ere, euskeraren onerako, izango al dugu bere lana gure erdugarri (2).

Beste gabe orain ekingo diet *Peru Abarka* eta *Laborantzako Liburua*-n agertzen diren perpauk kausalei.

Perpauk kausalak

B.—**Peru Abarka** liburuan agertzen diren kausale moetak:

---

(6) O. C. 235. orrialdea.

(1) Juan Antonio Mogel: *Peru Abarka*. La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbao, 1978.

(2) *Euskera*, 1960, 50. orrialdea.

1. "Zerren" + "-n" edo "-n" gabe:

1.1.—"... esango bazendu apaindu, *apeitan*, ordean, ederto esango zenduko, *zerren* zuek apainduten dituzun gure arpegiak uraz eta gero bizarra kendua". *Peru Abarka*, La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbao, 1978. 19. orrialdea.

1.2.—"*Zerren* bestelango gaiso ikustetan baiño aloger edo bearsari geiago emoten baiatzu odola ateratearren". 21. orrialdea.

1.3.—"Egizu laster sangria egingo dozuna, *zerren* nire burua miñez ebaten daukat, ta besoa ez gitxiago". 45. orrialdea.

1.4.—"... aldi gaizto txaarren bat geien egingo iatzu ta obago zuretzat; *zerren* gitxiago sentiduko dozun mina". 46. orrialdea (2).

1.5.—"Ekartzuz abarka ta oneen mantaak, (3) baiña zeuk iantzi (4) beharko deutzazuz, *zerren* eztakit nik zelan iminten direan". 77. orrialdea.

2. "Elako":

2.1.—"Zuk barriz diñozu astaki bat izango dala, dongaro iantzen dalako, nekezaleakaz bat egiten dalako ta liburu zaararak austu ta baztertuta eukiko ditualako". 18. orrialdea.

2.2.—"... emoidazu esku ori, ta adiskide garelako ezau-garritzat egin daigun alborokea, ta au neure diruti". 24. orrialdea.

2.3.—"Beraz zor deutzaguz eskerrak Jaungoikoari gure bizitzeari iraun eragiteko emoten deuskulako zer ian". 38. orrialdea.

---

(2) Iparraldean egun ere erabiltzen da: "zerren + n"; berdin da: "zeren + eta" — zeren zuk esan duzun... "Zeren eta edo "zerren + (e)n" delakoek ba dute paralelismo nahiko beste hauekin: "-gatik" "-arren"; Adib: *etortzearengatik; etortzearren*. Gaztelania zaharrean, eta egun ere, Sefardiek hau erabiltzen dute: "¿De qué has abierto esa ventana?" eta ez "Por qué ...".

(3) *mantaak*: Mogelek "-a" itsatsia denean, gehien batetan, "-a" bi idazten du": "Olaan, alabaagatik...".

(4) *iantzi*: Haseran, egungo "j" gabe "i-" idazten du, ia beti: "iazu, iakin, ia, iagi, iosi ...". Behar bada orduan ez zen euskaraz "j-" erabiliko, gero behar bada, gaztelaniaren eraginpenagatik, sartuko zen...

2.4. "Iri guztiak deuee gorroto: eizaan dabilzanak, eroaten dituazalako eurak il gura iituen eperrak. Gurago ioek ilako bat sei eper baino, egiten dituazan kalteak gaiti. Etxee-tan ezin ikusi abee, oilloak "atrapetan" dituazalako". 55. orrialdea.

2.5.—"Etzaitu usigiko (haginka eginen) neugaz zakusanean, igarriko deutsalako zatozala bakez, ta ez ezer eroatera". 58. orrialdea (5).

2.6.—"Etorri nintzanean etxera esan eustan bere amaker iazo zan; ta dei eginda emon neutsazan eskerrak neure alaba onari, aserratu zalako, aserratu bear dabenean neskati-lla batek". 69. orrialdea (6).

2.7.—"Egingo naz gizon, ogia irabazteko duin, ta alan geroko nekeai emongo deutseet arpegi, irabazte obeaz ta gogorrangoak ikusita nagoalako" 83. orrialdea.

2.8.—"Onela ongi datorkio eizari, edo azeriaren izena, oillagor, eper, erbi, oillo ta gauza askoren eizaan ibilli oi dalako usaika zakurrak bezala". 120. orrialdea.

2.9.—"Sugea da subagea, otz otza dalako, ta au edozeinek daki". 120. orrialdea.

2.10.—"Katamotza esaten iako musu motza dabelako, ta katua dirudialako". 120. orrialdea.

2.11.—"Ardia da l-ardia. larrako belar-zalea dalako: ardiak eskatzen du larran ibiltea, an belarra iatea". 121-122. orrialdea.

2.12.—"Mingorra esaten da soinurik ioten eztabelako, dalako mutu ta isilla". 124. orrialdea (7).

---

(5) Seber Altube jaunak esaldi honen joskera ez zuen onartuko. *Erderismos* liburuan oso gogor eta biziki kritikatzan du Mogelen lan hau.

(6) Dabenean: duenean. Mogelek askotan erabiltzen du adizkera hau, eraz plurala baina esannahiez singularra. Gaur egun ere, hau askotan gertatzen da Bizkaiko zenbait tokitan, ia denean ez esateagatik.

(7) Hemen ere nabarmen agertzen zaigu joskera, hots "dalako mutu ta isilla", "Mutu ta isilla dalako" esan beharrean.

—Bestalde, berriz ere aditza era pluralean: *eztabelako* nahiz eta zentzua singularra eduki. Egun ere, hizketan gehien bat, honela erabiltzen da Markinaldean.

—Ikusi ahal dugunez, Mogelek ez du erabiltzen egun egiten dugun bezala "jotzen", "ibiltzen"... "ioten", "ibiltzen" etab. baizik. "-tzen" atzizkia fonetikaren eboluzioz etorritako zerbait dela nabari da hemen. Egun ere, Bizkaian, toki oskotan honela erabiltzen da, adibidez, Arratian.

2.13.—“Mirua esaten iako me-iruten *dabelako*; ta esaten da me iruten *dabela*, txito zuurra ta arte andietakoa dalako, txori ta txitatxuak atrapatako”. 126. orrialdea.

2.14.—“Gabillaia da osoz ega-billaia, *dabillelako* egaa, billatu, aratu, ta aztertuten zozo, birigarro ta beste txoriak”. 126. orrialdea.

3. “-nez + gero”:

4.1.—“Adiskidea: etzazaudaz zeure izenez, ta baketu *garean-ezker*o, iakin gura neuke zelan deritxun”. 26. orrialdea.

4.2.—“Eztaukat zuri zer itaundu geiago, ain ondo erantzun daustazun *ezker*o”. 122. orrialdea (8).

C) LABORANTZAKO LIBURUA edo BI AITA SEMEEN SOLASAK LABORANTZAREN GAINEAN

Jean Pierre Duvoisin

Ed. Hordago. Donostia, 1978

1. “Zeren + bait”:

1.1.—“Ez-da onthasunetik heldu dohatsutasuna, bainan bai eginbideak ongi bethetzetik, *zeren* bere eginbidea ongi bethetzen duen gizon prestua, eroria *baitago* bethi Jainkoaren nahira”. 4. orrialdea.

1.2.—“Bakea eta amodio ona izanen dira hekien artean, eta zeruak ere lagunduko ditu, *zeren* Jainkoari bakea eta amodioa baitzaizkio ederrenik”. 11. orrialdea.

---

(8) Nire ustez *ain* gabe *horren* erabili behar zuen, *zeren* bigarren pertsonari baitagokio eta ez hirugarrenari.

1.3.—“*Zeren* jakinez geroz nola eginak diren lur onak, hartarik ezagut baititake nola medea daitekeen lur tcharra”. 17. orrialdea (1).

1.4.—“Bigarrenekorik, hautsa da onkhailu hobeentatarik bat, *zeren* lurra ernatzen *baitu*, hala nola arno chorta batek gizon nekhatua?”. 32. orrialdea.

1.5.—“Euskal-herrian ikhusten direnetan, hobeena da habareta deitzen dena, *zeren* barna iraultzen baitut”. 32-33. orrialdeak.

1.6.—“Bainan egungo egunean, ez-da bizarrari hainbat begiratzan, *zeren* askotan ogi bizargabeak bizarra hartzen *baitute* tokiz aldatzetan”. 39. orrialdea.

1.7.—“Lur mehean ez-da hain bakhan egiteko, *zeren* aldaska gutiago eginen *baitu*”. 56. orrialdea.

1.8.—“Beretzat berriz ere, *zeren* bertze gehienek hola eginenez, berak ere lur hotzak kausitzen *baititu* dihoan lekhuari; *zeren* laborari ona balitz, ez-*bailitake* den tokitik khendua; eta bere burutarik goaten balitz ere, etche hobea atzeman *bailezake*, bere omen onaren kariaz”. 84. orrialdea (2).

1.9.—“Berentzat lehenbizikorik, *zeren* makhurrik baizik ez-baitute beren etchetiar tcharrekin”. 87. orrialdea.

1.10.—“Gizon bakhar batek lantzen badu golde bat lur on, bi gizonek ez-dute eginen golde bat eta erdi lur tchar, *zeren* lantzeko gaitzagoa *baita*”. 90. orrialdea.

1.11.—“... *zeren* lurrari ez *baitiote* khentzen gozo mota bera”. 95. orrialdea.

1.12.—“Ez-da hedatzen belharra. Sorhoan bezala, *zeren* gal *bailezake* hostoa eta ez-laite khuzkurra baizen geldi”. 96. orrialdea.

1.13.—“Eta ez-da han berean treflarik erainen bortz urthez *zeren* ez *bailaite* ongi ethor”. 97. Orrialdea (3).

---

(1) Adibide honetan kasu berezi bat ageri zaigu: “*zeren* + *n*”, “*bait*- + *-n*”: gehigarritzko era bat, baina idazleak, dirudienez, garbi markatu nahi du daukan asmo edo nahia.

(2) Kasu honetan hiru perpaus zergatikako edo kausal daude, bata bestearen ondoren, erreiteratibo gisara.

(3) Duvoisinek bai “ez” eta bai “bait” beti batzen ditu hurrengo aditzaz; lehena marratxo batez eta bigarrena aditzaren lehen fonemaz, fonetikazko arauak jarraituz.

1.14.—“... *zeren* hezetasuna maite *baitu* belharrak”. 101. orrialdea.

1.15.—“Zoletako lurra berenez aberatsena da, *zeren* urek gain-beheiti ekhartzen *baitiote* lur ona eta belhar onda-kinak”. 101. orrialdea.

1.16.—“Maldetako sorhoak izanen dira agorrak, *zeren* aspalditik uharrek larrutu *baitituzte* beren onkhailu guzietarik”. 105. orrialdea.

1.17.—“Ikhusten dut ez-dela zuhurtzia barnean edukitzea idorra ez den belharra, *zeren* hutsalduko *baita* segurki, eta etchea erreko *baitu* menturaz”. 122. orrialdea.

1.18.—“Bainan ez-dut hekietaz aiphu handirik eginen, *zeren* Eskal-Kerrian, erosi gabe, egin *erosi gabe*, egin *baitika-ke* behar den ongarrri guzia”. 138. Orrialdea.

1.19.—“Gehienetan azpira, *zeren* iguzkiak eta haizeak *ez-baitiote* hala indarrrik gutituko”. 142. orrialdea.

1.20.—“Zilhoa hesiz inguratzen da eta estaltzen mandio bat bezala edo teilaz, *zeren* estalia ez-balitz uriak ahul *baile-zake* urina”. 151. orrialdea.

1.21.—“Buru gaichtoa duenak adiskide on guti izanen du, *zeren* halakoekin ihardukiz makhur-biderik baizen *ez-baita*”. 159. orrialdea.

1.22.—“Ongarriari gisua ematen ez-da zuhurtzia, *zeren* ahulerazten *baitu*, lasterregi ernaraziz, eta indarra aireari emanez”. 162. orrialdea.

1.23.—“Oilo ongarrria etche guzietan bada eta balio du arthatsuki biltzea, *zeren* onkhailu beroenatarik *baita*”. 175. orrialdea.

1.24.—“Gisua, azpira ezarri gabe lurraren gainean uzten bada, bere balioaren erdia galtzen du, *zeren* mariatzen *baita* lurrari bere eginbidea egin gabe”. 182. orrialdea.

1.25.—“Ez-dezazula bihia erain, gisua mariatu den aintzinean, *zeren* ordu hartan ernatzen den haziaren botea erre *bailitake*”. 183. orrialdea.

1.26.—“(Igeltsu) ñabarra da hobeenik laborantzako, *zeren* gisu gehienik harek *baitagoka*”. 196. orrialdea.

1.27.—“Bai, ene semea, *zeren* askok ez-*baitakite* zer bidegabea egiten duten beren buruei, aziendentzat gogorrak izanez”. 241-2. orrialdeak.

1.28.—“Azienda batzuetan izarra ongi ageri da, *zeren* goitiko ileek eta beheitikoek, elkhar jotzearekin, kizkurdura bat egiten *baitute*, bizkitartean ez inguru guzian”. 246. orrialdea.

1.29.—“Hortako naiz ni-ere, *zeren* ez-*baita* gauza alferra hazgei ona edo tcharra etchean idukitzea”. 252. orrialdea.

1.30.—“Uste nuke hola ez-dela ongi, *zeren* belhar guzia *ezbaita* hain ongi berotzen”. 264. orrialdea.

1.31.—“Ardia maithagarri bezain ona da. Ez-naiz hartaz oraiarteo mintzatu, *zeren* azienda churia ez-*baita* gorria bezain guzizkoa laborarientzat”. 267. orrialdea.

1.32.—(Ardi) antchuek laguntza nahi dute eta beren bildotsekin lakhetarazi behar zayote, *zeren* ama batzuek beren lehenbiziko umeak higuin izaten *baitituzte*”. 272. orrialdea.

1.33.—“Bildotsen chikhiratzekotzat, dembora eder eta eztia hautatzen da, *zeren* aire kolpe gordin bat aski *baita* bildotsari herioaren emateko”. 272. orrialdea.

1.34.—“Bai *zeren* ez-*baitute* izaten behar den artha”. 275. orrialdea.

1.35.—“Gastuak ordean izituko ditu asko etcheko- jaun ttipi, *zeren* ez-*baitukete* larreen herstekoa ahalik”. 334. orrialdea.

1.36.—“... bainan bizi dagoeno uztea da hobeena, *zeren* adar nausia bethi hazkartuz *baitihoa*, eta geroago eta errechiago estaliko *baitu* muthurraren ebakilekhua”. 353. orrialdea.

1.37.—“Negu akhabantza da chederratzeko tenorerik hobeena, *zeren* zauriak orduan estaltzen *baitira* lasterrenik”. 356. orrialdea.

1.38.—“Urkhila hautsi nahi duzunean, mendebal aldeko adarra utz nozu nihondik ahal bada, *zeren* bertze alderdia errechiago sendatzen *baita*”. 358. orrialdea.

1.39.—“... erditarik laburtu behar dira, *zeren* erditarik mostua den adarra harritzen *baita*, *ez-baita* loditzen eta zurak hartzen *baitu* orduan arbolaren urtheko indarretik gehiago”. 360.361. orrialdeak (4).

1.40.—“Hemen mintzatuko naiz bereziki sagarraz, *zeren* hura *baita* guretzat baliosena, eta sagarrari dioazkien artha berak orobat on *baitira* bertze guzientzat”. 379. orrialdea.

2. “Ezen” + aditza arruntki:

2.1.—“Laboraria Jainkoaren obretan hari da; *ezen* Jainkoak egin *ditu* gizon guziak, eta Laborariaren eskutik hazten *ditu*”. 8. orrialdea (5).

2.2.—“Ongi atsegin handiarekin entzunen zaitut; *ezen* geroago eta gehiago maithatzen *dut* laborantza”. 13. orrialdea.

2.3.—“Ahalkagarri ere bada laborarientzat arbolarik ezizatea, *ezen* nor-nahik *erran dezake* alfer bat dela”. 16. orrialdea.

2.4.—... “*ezen* hazi sobera erainez, lasto chebe hainitz erakharrarazten *da* eta guti”. 55. orrialdea (6).

2.5.—“Hori ederra da, *ezen* hola bardinki eraiten *da*, ez da hazi galdurik eta lana ere ttipitzen *da*”. 69. orrialdea.

3. “-Elakotz”:

3.1.—“Behar da gisuztatu eta legarreztatu, legarrak gisuki hainitz *baduelakotz*”. 19. orrialdea.

---

(4) Dakusagunez hiru perpaus berdin agertzen zaizkigu jarraian; erreiterazio hau, behar bada, intentsitatea hobeki adierazteko erabiliko du.

-*Bait* beti ez da kausala, batez ere, Iparraldean nonnahi edo kasu askotan erabiltzen baitute. Era berean, Bizkaian “ze” erabiltzen da; Zuberoan “ezik” eta Arrasaten “eze” < eze-(n).

(5) Kasu honetan “ezen” konektagailuaren ondoren eztarabil “-n”, eta “bait-” delakoak, azalpen kutsua baitu. Egun ere, askotan gertatzen da hau, batez ere, Hegoaldeko erabiltzean ahaztu egiten baitugu azken “bait-”. Adibidez: Ama etorri da, *zeren* poltsa etxean ikusi dugu.

(6) Kasuon nabari da lehen ezaugarria “ezen”, baina aditzak ez darama ezertxo itsatsirik. Honek adierazi nahi du idazleak nahiz eta jakin erabiltzen, askotan, gramatikazko legeak albo batetara uzten dituela.

3.2.—“Behinik behin, hazi gaichtoak erretzen dira asko marmutzekin eta iraulpena errechten, belhar tzarrak goan *direlakotz*”. 32. orrialdea.

3.3.—“Bai, lana errechago da, bainan ogi, arthoak ere errechkiago eramaten dira, gutiago *delakotz*”. 33. orrialdea.

3.4.—“Ez-dakit heya hori hola egiten duten, noiz-nahi gisua eskuanago *dutelakotz*”. 51. orrialdea (7).

3.5.—Lur oneko ogia, usu erainez, sasituko da, aldaska hainitz eginen *duelakotz*”. 56. orrialdea.

3.6.—“Frantziako laborantza ederretan eraiten da hainitz zaldibaba, ez bakharrrik aziendentzat ona *delakotz*...”. 99. orrialdea.

3.7.—“Lurra hainitz urtsua delarik eta ondo handikoa, han barnacheago sartzen dira, ura berago jausten *delakotz*”. 115. orrialdea.

3.8.—“Samats horrek bertzeak baino luzezago egon behar du egiten, hotzagoa *delakotz*”. 152. orrialdea.

3.9.—“Neguan da hobeena, eta orduan ere da gure tokietan gehienik, abereek harbia jaten *dutelakotz*”. 167-168. orrialdeak.

3.10.—“Baratze-lurra arina balimbada, emozu behi ongarria, hezeena *delakotz*”. 169. orrialdea.

3.11.—“Alde hetan ez-*delakotz* hemen bezala ihaurkinik, gu baino ohartuagoak dira ongarri egiteko bide guziei”. 172. orrialdea.

3.12.—“Urak eta iguzkiak goizegi ernaraz *letzazketelakotz*, atherbean behar dute metatu”. 174. orrialdea.

3.13.—“Legarrak ez-du berotzen, bainan bai zathitzen eta hezatzen ura beregana deitzen *duelakotz*”. 183. orrialdea.

3.14.—“Abereek ez-dute teila-arrasa lakhet, hotzak eta beroak hobeki jotzen *ditulakotz* halako heyan”. 218. orrialdea (8).

---

(7) Dirudienez “bait-” lokarriaz hobe litzateke, baina ikusi ahal dugunez Duvoisinek ez du arau tinkorik betetzen.

(8) Ohar gisara, baina hona hemen Jean Pierre Duvoisin-ek proposatzen dituen urteko hilabeteen izenak, eskierki: “Urtharrila, Otsaila, Martchoa, Aphirilla, Maihatza, Erayeroa, Uztaila, Aboztua, Buruila, Urria, Hazila, Abendoa”.

3.15.—“Mentura tchar gutiago dukezu, ephea laburrago *delakotz*”. 259. orrialdea.

3.16.—“Zertako prentsätzen da bazka?

Hobe *delakotz* dudarik gabe”. 262. orrialdea.

3.17.—“Hiru aste duten umeei ematen zayote goiz-arrets ura artho irin liphar batez churiturik hazkartzen hari *direlakotz* eta belhar alhatzen hasiak”. 284. orrialdea.

3.18.—“Bainan badira larre hainitz ezin-phezoinetzta daitezkeenak, lekhuana ez-*duelakotz* manatzen”. 337 orrialdea.

3.19.—“... halere laborariak ez-du izanen zur motzik bai-zen, hastetik landarez ez-*duelakotz* goiti bidatu”. 348. orrialdea.

3.20.—“Erditik labur zatzu. Hekien gainekoak, meharra-goak *direlakotz*, arrasa detzaketzu, baldin moztu beharrak badira”. 362. orrialdea.

4. “Ø . bait-”:

4.1.—“Nekhe da hori chuchen jakitea, ez-*baita* errecha ezagutzen”. 50. orrialdea.

4.2.—“Noiz-ere hain beroa izanen *baita* ur hura ...”. 51. orrialdea.

4.3.—“... bertzenaz bertze urthekotzat pozoina utz *bailezake*”. 54. orrialdea.

4.4.—“Ongarri Angelatarra batentzat bederatzi hiratze angelalara, erran-nahi *baita* batentzat bederatzi”. 162. orrialdea (9).

4.5.—“... kalte egin dezake; hainitz emanek toki berean, beharrak erreko *baititu*”. 167. orrialdea.

4.6.—“Egia soberatua! ene semea; eta hartarik heldu da landare hainitz hiltzen *baita*”. 343. orrialdea (10).

(9) Kasu honetan ez da aurremarkarik nabari.

(10) Perpaus honetan ez da ageri aurreloturarik, orain arte ia beti agertzen izan baita ere. Bestalde “Landareak hil” erabiltzen du. Nire gurasoek “hil” aditza pertsonentzako mugatzen dute, bakar bakarrik, eta beste kasuetarako *galdu*. Ohi-tura hau dirudienek, lehen behintzat, nahiko hedatua zen euskal hizlarien artean. Kasu hau, askotan, frogatua daukat.

4.7.—“Handik bertze urthean, hori izanen *baita* hirugarrena, ondotik...”. 352. orrialdea.

4.8.—“Chederratzak egiten dira izerdia geldi dagoeanean, erran-nahi *baita* negu haste edo akhabantzetan”. 356. orrialdea.

D) AZKEN XEHETASUN BATZU

Ikusi ahal izan dugunez, *Laborantzako Liburua, Peru Abarka* baino zatiz ere aberatsagoa da perpaus kausal sailean.

Honela ba gonbara ahal ditugu:

1. “Zerren + -n”:
 a) *Peru Abarka*: 6 perpaus
 b) *Laborantzako Liburua*: 0 perpaus.
2. “Zeren + bait-”:
 a) *Peru Abarka*: 0 perpaus
 b) *Laborantzako Liburua*: 54 perpaus.
3. “-elako, -elakotz”:
 a) *Peru Abarka*: 14 perpaus.
 b) *Laborantzako Liburua* (-elakotz): 20 perpaus.
4. “-nez + gero”:
 a) *Peru Abarka*: 2 perpaus.
 b) *Laborantzako Liburua*: 0 perpaus.
5. “Ezen” + aditza   gradu Ø:
 a) *Peru Abarka*: 0 perpaus
 b) *Laborantzako liburua*: 5 perpaus.

6. " $\emptyset$ + bait":

- a) *Peru Abarka*: 0 perpaus
- b) *Laborantzako Liburua*: 8 perpaus.

Kausale moetak *-elakotz*, *bait*- izan ezik, gaur egun ia hizketa mailan, ez dira erabiltzen, behinik behin, Hegoaldean. Egungo idazle batzuk bai erabiltzen dituzte, nahiz eta batzutan astun gisa iruditu irakurleari.

Guztionez adierazten digu, nola Mogekek elkarrizketa gisa idatzi duen, gehien bat, eta pobreago ateratzen esaldi txertatueta. Duvoisin idazleak ere, elkarrizketa gisa idatzen du, baina alegoria mailan edo literatura kutsu haundiagoz.

Bestalde ia Mogelen garaian, XVIII. mendearen amaieran, agertzen den euskararen maila nahiko murriztua ikusi ahal dugu; baina gehien bat, Mogekek esaldi txertatuak albo batetara uzten dituelako, esaldi labur eta ulerkorak eginez, edo, behar bada, idazleak ezagutzen ez zuelako gehiagorik.

Azkenez esan beharra dago, hizkuntza mailan ez dagoela, matematikan moduan, $2 + 2 = 4$. Hizkuntzan salbuespen asko ageri da eta horrengatik, askotan, zein moetatako esaldiak diren ez da erraz garbi ikusten.